

Szabó Orsolya

„A tested zene” c.

A zene mozgásanalízise és szintézise

doktori értekezés tézisei

Keressünk új utakat, ha azt akarjuk, hogy a zene közkinccs legyen, ne csak egyes kiváltságosoké” írja Kodály Zoltán 1945 júniusában, az akkor forradalminak számított „24 kis kánon fekete billentyűk” c. kompozíciója előszavában. Immár fél évszázada és ma is, és örökre aktuális ez a felszólítás minden zenepedagógus számára. Ehhez a nemes feladathoz,- mint ahogy Doráti Antal az „Egy élet muzsikája” c. könyvében idézi Kodály egyik, szintén megújulásra buzdító mondatát,- valóban az kell, hogy ehhez a nemes építményhez: „mindenki hozza el a saját tégláját”.

A mindenkori megújulásra való képesség tehát nemcsak vágy, de kötelesség is kell, hogy legyen a tudását átadni akaró tanár számára.

I. A kutatás előzményei

Több mint három évtizedes zenepedagógiai és előadóművészi pályám tapasztalata erről a nélkülözhetetlen hozzáállásról győzt meg. A Schumann – Kodály citátum a jó zenész fogalmáról eligazítást és ennek megvalósítása, egyben „új utakat” is jelentett a számomra. Megújulni ugyanakkor csak a hagyományok ismeretének talajáról lehel, szabad és érdemes.

A meghatározó alapok és építmények rendszerében kiemelkedő egyéniségek és a XX. századi zene- és zongorapedagógiai utak, hagyományok letéteményesei voltak, lehettek tanítóim, mestereim. Zeneiskolai szinten Czövek Erna (6 évig), a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában Tusa Erzsébet (5 évig), a Zeneakadémián Kadosa Pál (5 évig), Kurtág György, - mint Kadosa asszisztense-(2 évig), valamint Rados Ferenc, - mint Kadosa asszisztense – (3 évig). A zongora-pedagógia-, és metódika tanárom Máthé Klára, aki Varró Margit barátja, örökségének magyarországi hordozója és egyben továbbadója volt. Felejthetetlen, intuitív ráérzéssel tanította az ösztönösen megérezett helyes technikai módok fiziológiai reakcióját, valamint a helytelen játékmód kritikáját, majd a helyes megoldást is. Ennek a hatalmas és értékes örökségnek jegyében és saját tapasztalatom alapján alakítottam ki azt a metódust, azt a sajátos pedagógiai szisztémát a zongoratanítás területén, amely már tizenöt éve a nemzetközi zongora pedagógiában (az EPTA nemzetközi kongresszusain: Svédország, Belgium, Ukrajna), Magyarországon: a Zeneiskolák Szövetsége által szervezett éves tanfolyamokon (Budapest) tanított rendszerré vált „A tested zene” címen (SO-System). Ugyanígy a Kodály Intézetben sok év tapasztalata alapján jött létre vezetésemmel a Zongorapedagógiai Kurzus, amely a kodályi hagyományok alapján a zongora hangszeres tanításában épített ki egy speciális módot. A test, mint a zenei kifejezőmód testtől elválaszthatatlan eszköze,- hiszen a zene hangzó valósága a testi aktivitástól függetlenül nem létezik,- alkalmassá válik egységben és egészségben kezelt, szolgáló mechanizmussá. Ez a speciális képzés talán a kodályi nevelési rendszer eddig elhanyagolt területe volt. Ez a megközelítés segít a hangszeres képzés, jelen esetben a zongorapedagógia, területén a zenei fejlődés „ember-centrikus” képzésében. (Ezt tanítottam, mint úgy nevezett „animátor”, a Lord Yehudi Menuhin által létrehozott MUS-E programban a ZETA felkérésére.)

Ehhez, a zenei terület melletti speciális szakmai tudást, a test ismeretét, - mint a Ritmikus Sport Gimnasztika (egykori nevén: „Művészitorna”) nyolcszoros Magyar Ifjúsági bajnoka, az első Világbajnokság magyar résztvevője - a világhírű Berczik Sára mesteredző-zeneművész irányítása alatt tanulhattam és sajátítottam el. Ez vezetett el a zene megszólaltatásához szükséges teljes fegyvertár, vagyis a „kiművelt” négy pálya: hallás, értelem, kéz, szív mellett megismert és tudatosan, az esztétikus zenei kifejezés szolgálatába állított egész test, mint egységes egész, a teljességében kezelt emberi test képzéséhez. A muzsikások művészi értelemben vett önkifejezése egy pozitív, teljes körű test-tudattal rendelkező bázisra kell, hogy épüljön, amely a komoly fizikai megterhelést, a napi több órás gyakorlást is könnyedén, sérülés nélkül elbíri. Egy adott zeneművön keresztül a szerzője bőrébe, szellemébe, érzelmeibe beöltöző előadónak, tehát nagy önismerettel kell rendelkeznie. Az empátiás képesség mind szellemi, mind fizikumi, fiziológiai értelemben is értendő, kötelező mind a pódiumon, mind pedig a tanítás területén.

A magyar zenepedagógia a belső hallás kifejlesztésének elsődlegessége és fontossága miatt válhatott világhírűvé. A hangszeres tanulás csak egy év előképző után hasznos, amikor már a zene alapelemei, a zene anatómiájának „testrészei” már ismertek. Ez az a fontos bázis, amely a belső képzelőerőre alapozza a további „téglák” beépítését a majdani hangszeres zenei folyamatba. Mivel a zenélés folyamata azonban nemcsak a szellemi képzelőerő terméke, - hiszen a leírt kottát meg is kell szólaltatni – a test, mint adekvát kifejezési forma párhuzamos fejlesztése, funkciójának tudatosítása elkerülhetetlen. A belső hallás fejlesztése mellett, egy úgy nevezett „izom-mozgásreflexet” is ki kell alakítani, azt tanítani, a látott és már belülről hallott kottakép láttán. A feladat itt nem áll meg, hiszen a fizikai képesség erre csupán még nem teszi lehetővé a művek, a zenei kompozíciók esztétikai szépséget is hordozó lényegének a kifejezését. Ez teljes embert igényel a maga értelmi, érzelmi és lelki vonatkozásában egyaránt. Ennek a képzésére szerződött el életem, ezt a kottaképből kiolvasott teljességet próbálja megvilágítani a kottakép mozdulatának analizálásával, mint a technikai megoldás kulcsával. Tanít észrevenni, megfogalmazhatóvá tenni és tanítani is mindezt. Ez a látásmód és értelmezés biztosítja az azonnali képessé válást a technikai nehézségek legyőzésére, megtanít a helyes gyakorlásra, kulcsot ad a helyes kifejezéshez. Napok, hónapok, évek verejtékes munkájától kímél meg és boldog, tudatos és egyben önfelelt zenéléshez vezet.

II. Kutatás módszerei

A szisztéma lényege kettős pilléren áll.

Az első pillér: „Ismerd meg önmagad!” A fizikumot karbantartva, az egészséges zenéléshez szükséges, egészséges, a civil életben is használt mozdulatok felismerése, tudatosítása, begyakorlása. A zongorázás technikájában a gravitáció fogalmának fontossága a szép, egészséges, felhangokkal teli zenei hangzás előállításában nyilvánul meg. Megértéséhez, megérzésének tudatosan használt kifejlesztésében nagy szerepe van az elsődleges, hangszer nélküli gyakorlatoknak, illetve tréningnek. A zenélés folyamán alkalmazott mozdulatok, irányok tudatosítása is elengedhetetlen, csakúgy, mint a hangszer és a játékos kapcsolatának tanítása. A hangszer által létrehozott hangban az egész emberi test is rezonál, tehát annak meghosszabbításaként kezelt egységgé válva tudatosodik.

A másik pillér:

A zenei kottakép, vagyis a kotta-grafika analízise. Írásmódjai, jelei által teljes képet kapunk a szerző specifikus alkatáról, gesztusairól, akár jelleméről is. A zongorára írott műveken keresztül mindezek tetten érhetők. A „képesség” hordozta kéztartás, pozíciók árulkodnak szerzőjük alkatáról, fizikumi adottságairól. A művek dinamikai árnyalása szól a lélekről, indulatokról, a mindenkor előadó számára fontos érzelmi és tartalmi eligazodást nyújtva, de megszabva azok határait is. A kottakép hallhatóvá tétele a maga megszólaltatásában az egyes hangokra fókuszált, teljes és alkalmazott testtudattal kell, hogy megszólaljon. A zene grafikai kódja magában hordozza, pontos követése által, a technikai megoldást is. (Ezt az állítást részben Bartók: Mikrokozmosz c. sorozatának darabjain illusztrálom.) Ebben a hazában, ahol a zenei analfabetizmus felszámolása volt egykor a cél, ma olyan zenészeket,- amatőr, vagy hivatásszerű muzsikuskat egyaránt- arra kell kiművelnünk, tanítanunk, megtanítanunk, hogy játékkal, előadásukkal pontosan és félreértés nélkül szólaltassák meg azt, ami a szerző egyértelmű utasítása. Az élő zenélés, tehát mint egy újra „lekottázás” már az akusztikai tér és a hangzás elemeivel, mint hang-írással, fejezi ki azt, amit a hangjegy-írás, mint grafika közvetít. Ez nagy felelősség az olvasó „hangzás – kottázó” előadó zenész számára a hallgató felé, mert mindenkor csak az eredeti műnek szabad elhangoznia!

Zongorapedagógiai törekvésem és ezen dolgozat célja is, ennek a tudatos szemléletnek és gyakorlatnak írott megfogalmazása. Talán erre a „téglára” is szükség lehet...

III. A kutatás eredményei

1991 óta a So- systemet, mint a zene olvasásának és helyes előadásának módszerét magyar és külföldi hallgatókkal egyaránt kipróbáltam. A XXI. század előadói módszerében fő hangsúlyt kapott a gesztusoknak és érzelmeknek, mint szabad kifejezési formának a létjogosultsága. Ezen a kurtági úton továbbhaladva, a kottaképek gesztikus elirányításával egy újfajta technikai felszabadultság jelentkezett. Ennek az elsajátítása pszichésen is hatalmas segítség a nagy terhet és fegyelmet jelentő muzsikálásban.

Visszatekintve, ezzel a módszerrel figyelni az előző századok génuszainak kottaképét óriási ismeretanyagra teszünk szert. Az a gesztusrendszer, amely a zenei kottaképben, mint a zene koreográfiájában, jelentkezik hatalmas érzelmi biztonságot jelent a XXI. századi olvasónak, muzsikusnak. A zene művészet, előadása, megszólaltatása előadó-művészet. A művészet az egyesben az általánost közli, tehát Chopinben, vagy Lisztben a XIX. századi zenetörténet régészeti lenyomatát kapjuk. Erre kell alkalmassá lenni.

A kottaképek analízise nem csak lineáris (dallami), hanem vertikális (harmóniai) váza, irányai, emóciója, dinamikája, ritmusa, és taglejtéseinek elsajátítása a feladat. Mint ahogy egy dallam elénekléséhez, memorizálásához a fül számára hangtávolságok, hangközök magassága, illetve mélysége a fontos, elsajátítandó anyag, ugyanígy a nem csak énekes, de hangszeres muzsikus számára ezek irányokat, centimétereket, mozgásbeidegződéseket követelnek. A kottaképben rögzített mozgásrelációk, tehát a „relatív mozgásrendszer” alapjai. Ahogyan a relatív szolmizáció könnyen taníthatóvá tette az egész zeneirodalmat, ugyan ilyen módon a zeneirodalom összes zeneműve előkészíthető, elsajátítható mozgásilag is. A zenei tevékenység, mint élő előadó-művészet el-és leválaszthatatlan a testi tevékenységtől. A testtudat ilyen zenei módon való képzése, kiképzése és felhasználása ezért a zeneművészek számára nélkülözhetetlen. Ez az a szabadság és fegyelmezettség, amely nemre, korra és hangszerre való megkülönböztetés nélkül egyaránt alapkövetelmény. Csak ép testben lakik ép lélek, és fordítva is így igaz. A rendszer rendkívül hatékony, kipróbált, főleg posztgraduális szinten, hazai és külföldi hallgatókkal. Az egészséges jövő generáció csak jó és egészséges tanárokkal képezhető. A zenei képzés ezért elengedhetetlenül két oldalról táplálható: mind a tanárképzés oldaláról, mind a kezdők oldaláról. A zene szépség, harmónia, esztétikum. Katarzis teremtő jellege, képessége tehát társadalmat formáló. A zenehallgatás kiszabadítja a lelket a napi gyötrődések idősíkjából és éterivé varázsol. Szublimált képessége megold földi

problémákat. Kimondatlanul mond ki alapigazságokat, ha az egészséges, szakszerű, professzionális, mesterien kikristályosított. Ehhez a tudati funkcióhoz segíti hozzá a So-system az arra kíváncsi közelítőket. Saját önmagunk megismerése, fizikumunk határainak kitágítása, képessé tétele zseniális komponisták mesterműveivel való azonosulásra, nagy ajándék. Ezen beavatás által, hitelesen bele tudunk avatkozni a jövő nemzedék képzésébe. Mély elkötelezettséggel felvállalni és elhivatottsággal megalapozni a kulturált ifjúság képzését.

A „Tested zene”, mint So-system oktatható, mert egészségre nevel, mind testi, szellemi és lelki értelemben. Tréningjei gyakorlatokba sűríti a kottakép látványát, tanítja és kigyakorolja felismerését egy eladdig ismeretlen anyagban. Az irányok, tendenciák, dallamok, harmóniák és az ősi ritmus-érzet fejlesztésével könnyű eligazítást ad a zene hatalmas birodalmában. Felszabadult, boldog muzsikusok szülehetnek ezzel a szeretet- és örömforrású analitikus rendszerrel nevelten. Tanári pályafutásom alatt már sok „zenei dédunokám” pozitív visszajelzésével vagyok gazdagabb.

Londonban „Só-Center” néven működik az elgondolásaim és módszerem alapjára épülő, a zenét, a mozdulatművészetet és a vizuális művészeteket együtt oktató központ, amelyet egyik brit zongoraművész növendékem és a kodályi módszert oktató másik angol hallgatóm hozott létre, és működtet sikerrel.

Bibliográfia

Doráti Antal: Egy élet muzsikája. Zeneműkiadó, Budapest 1981

Kodály Zoltán: 24 kis kánon a fekete billentyűkön. Editio Musica, Budapest, előszó